

TÜRKBİLİK REVÜSÜ

REVUE DE TURCOLOGIE

Fondée à Paris

Par

RIZA NOUR

TOME III, LIVRE 2

Rüyâ	Nâmık Kemal - Riza Nur.
Hürriyet şîri	" " " "
Kendi şîrlerimden [5 tâne]	Riza Nur.
Türk aruzu Acem aruzu değil, millî Türk aruzudur	R. N.
Türk şîrinin Vâhidi kıyâsîsi mısradır	R. N.
Türk Şîrinin ritmik unsurları	R. N.
Fakı Ahmede dâir	R. N.
Opera ve opera-komikler üzerine	R. N.
Errata [Samsun la Delile ve Janetin düğünü]	R. N.
Karmen	R. N.
Özdemir nen Dolun	R. N.
Leblebici Horhor	R. N.
Hâtırat parçaları [işlerin iç yüzleri] - 1	R. N.
M. E. Blochet	R. N.
L'Afghanistan, par René Dallot	Joseph Castagné
Bay N. e	R. N.
Ziya Şâkire	R. N.
Vatan hâini arnaud Hüseyin Câhid	R. N.

TÜRK ŞİRİNİN VÂHİDİ KİYÂSÎSİ MISRÂDIR.

Fıransızların *unité poétique* dedikleri bizde şîr vâhidi kıyâsîsi denmesi îcab eden şey yâni şîrin ilk cüzitammı Arabda beyt, Acemde ve Fıransızlarda mısırâdır. Vaktile Korş Türk orijinal şîrinde vâhidi kıyâsînin beyt olduğunu söylemiştir. Prof. Kowalski Türk orijinal şîrinde vâhidi kıyâsînin beyt olduğunu kabul eder, sôra iki beyt birleşerek ve vâhidi Kıyâsî olarak dörtlük teşkil etdikleri fikri ndenir. Fabo da bu fikirdedir. En sôra köprülü Fuad türk şîrinin vâhidi kıyâsîsinin dörtlük olduğunu ve bunu kendi buldugunu iddiâetmiş, bunun en eski numûnesi de mânidir demisdir (*Türkiyat Mecmuası*, I, s. 22 ve 227). Bu fikir kendinin değildir, aşırılmışdır. Mânî esasen ماني mâ'nî (mâ'nâ) Arab kelimesinden bozulma olduğundan Türklerin bu şîrleri eski bile değildir; yâni islâmiyetden evvelki orijinal Türk şîri için misal gösterilemez. Bu hususları ve köprülünün saçmalarını, hırsızlığını bizim Türkbilik Revüsünün 5 inci numerosunda uzun uzadıya ısbat itmişdim. Oraya bakıla.

Orhon âbdesindeki ikinci şîr (eğer şîirse) bir beytdir. Dîvânı - Lugâtut - Türkde orijinal Türk şîri olduğunda şüphe olmayan ve dörtlük olan şîrler arasında bir kaç müstakıl beyt vardır. Bunları yanlış dizilmiştir deye dörtlük hâline ircâa çalışmış isem de kafiye dolayısîle mümkün olmamıştır. Demek bu şîrler beytdir. Koman ve Anadolu bulmaca ve bilmcelerinde beyt vardır. Kezâ Türk kılaskilerinde de müstakıl şîr olarak pek çok beyt vardır. Bunlara göre Korşun fikri doğru olabilir. Ve yine Türk halk şîrleri hemen umûmiyetle dörtlüklerden teşekkül eder, yine halk türkülerinde, az olmak şartîle, dörtlükler vardır ki beyte ircâi mümkündür. Yâni asıl şîr bir beytdir, bir nakarat ile

ve çok defa bu nakarat hattâ mânasız sözlerden ibâret olarak dört mısraa iblag olunmuş, bu sûretle dörtlük hâsıl olmuştur. Buna göre Prof. Kowalskinin de hakkı vardır.

Fakat bütün bunlara ragmen türk şîrinin vâhidi kıyâsîsi ne beyt, ne de dörtlük degildir. Türk orijinal millî şîrinde eldeki en eski numûneler olan Orhon âbidesindeki (bunun şîr olmadığı iddiâ edilmiştir), Uguz - nâme ile kaşgarlı Mahmuddaki şîrlerde, Radloff tarafından toplanmış olan kırgız, karakırgız ve Altay şîrlerinde beyt ve dörtlük fikirlerini red eder şîrler vardır. - Şöyle ki: Orhon âbdesi şîri 6 misrâlık bir gurupdur, murabbâ hâli yokdur. Uguz - nâmenin şîri 8 misrâlı ve vahîdülkâfiye bir küldüdür ki iki dörtlüğe veya dört beyte ircâ mümkün olamaz. Manas uzun bir küldür ki dörtlüklere ayırmak mümkün degildir.

Kendi tedkîkâtım beni Türk şîrinin vâhidi kıyâsîsinin misrâ olduğu kanâatına sevk etmiştir. Deliller şunlardır :

1—Altay halk şîrlerinde tek misrâ olarak şîr vardır (Radloff). Bu başlı başına Türk orijinal şîrinin esâsı, yâni vâhidi kıyâsîsi misrâ oldugunu ısbat eder.

2—Bulmaca ve bilmecelerde tek misrâ vardır.

3—Kırgız ve Karakırgız şîrleri hemen umûmiyetle uzun küllerdir. Bunları dörtlüklere ayırmak mümkün değildir. Kezâ beytlere ayırmak da kâfiye tarzına göre mümkün olamaz. Hatta bu şîrlere mahsus olan baş kâfiye bunların beytlere ayrılmasına mânidir. Demek bunlarda da misrâ vâhidi kıyâsîdir.

4—Köroglunda üçlüklerden mürekkeb şîr vardır ki misrâ adedi tek olduğundan beyt ve dörtlük zihniyetine temâmîle muârizdir. Misrâ fikrini tēyid eder.

5—Türkler aruza geçdikleri zamanda da şîrin vâhidi kıyâsîsinin misrâ olduğu zihniyetini deşîrdirmemişlerdir. Çünkü Arabda aruz vezni Arab şîrinin vâhidi kıyâsîsi beyt olduğundan bir beyte sâmil iken Türkde aruz vezni sırf

bir mısırâda temamlanmıştır. Bunun iki delili vardır :

a—Arabda bâzan beytin ilk mısırâının son kelimesinin bir kısmı veznin bir beytdeki temâmiyeti sebebîle ikinci mısırâın başına gidebilir, veyâ ikinci mısırâın başındaki kelimenin ilk bir iki hecesi, hiç olmazsa harfi târifî yine vezin temâmiyeti sebebinden birinci mısraın sonuna gidebilir. Türk kılâssiklerinde ve bütün aruzlu vezinlerinde bu aslâ görülmemiştir. Çünkü vezin tek mısırâda temamlanır.

b—Aruzda bâzi vezinler vardır ki ilk ve son ayakları beytin ikinci mısraında değişir. Bu sebeble ve esâsen beytin vâhidi kıyhsî olması hasebîle Arabda beytin iki mısrama âid vezinler birbirinin aynı da olsa vezinler yine bir beyt halinde dizilir. Ayak değişen şikkın misâli şudur :

فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن

فاعلاتن « « فع لن

Halbuki Türk şîrinde bu değişen ayaklar pıratıkde beytin ikinci mısraına mahsus olmayub kâh biri veyâ ikisi birden birinci mısraa çıkar, kâh yerlerinde kalırlar, kâh da hiç kullanılmazlar, kâh da birinci ve ikinci mısırâda da olurlar. Böyle bir müteharrikiyet vâhidi kıyâsînin beyt olması zihniyetini temâmîle bozmaktadır. Bu sebeblerdendir ki ben Türk aruzu vezinlerini birer beyt hâlinde değil, birer mısırâ hâlinde gösteriyorum. Yâni فاعلاتن فاعلاتن فاعلن veznini iki satırda aynan beyt hâlinde yazmak haşiv ve abesdir. Bunu böyle bir satırda yazıyorum. Keza bu böyle olduğu gibi müteharrik ayakları olan vezinleri de yine bir mısraa mahsus olarak bir satırda şöyle gösteriyorum : (فع لن) فعلاتن فعلاتن فعلن . Parantez içindeki ayaklara “yedek ayak „ adını veriyorum. Şâir doğuşa ve vezin zarûretine göre bunlardan birini kullanabilir.

Hâsılı, yedek ayakların Türk aruzunda beytin ikinci mısraına âid ve orada sâbit olmayub birinci mısraında da

olması Türkde vâhidi kıyâsinin beyt ve dörtlük olmayub mısra oldugunu gösterir.

6—Arabda beyt vâhidi kıyâsî olduğundan mısra adedi tek şîr yokdur. Mesela üçlük, beşlik, yedilik yokdur. Halbuki Türk şîrinin halk şîrinde de, aruzlu kılâssik şîrinde de üçlük (köroğlu, leylâ hanım), hesabsız beşlik (muhammes), bir miktar yedilik vardır.

7—Kılâssiklerin bir çoklarının divanları sonlarında her biri müstakıl bir şîr olmak üzere hesabsız tek mısra vardır. Demek aruzlu şîrlerinde de Türkler tek mısra yazmışlardır. Bu Türk şîrinin vâhidi kıyâsinin mısra olduğuna kat'î delildir. Halbuki Arabda tek mısra yokdur.

8—Türk şîr ilmi üzerine yazılmış bütün eserlerde “mısra âzâde,, istilâhı vardır. Bu da mısra lehine kavi bir delildir.

Hâsılı, Türk kılâssikleri Arab ve Acem aruzu têsîrîle meydana geldikleri halde Arablar gibi beyti vahidi kıyâsî olarak almamışlardır. Arabda aruz vezinleri bir beyte şâmil bir vahdet iken Türk aruzunda bir mısraa şâmil bir vahdet olmuşdur.

İşte, bunlar türk şîrinde vâhidi kıyâsinin ne beyt, ne de dörtlük olmadığını, bilakis mısra olduğnu isbat eder mâhiytdedirler.

Bunun Türke Acemden de geçmediğini kendi orijinal şîrlerinde dahi olması ve bu zihniyeti aruza geçtikleri vakıt da muhâfaza etmeleri gösterir.

İşte, bu ilk unsur iledir ki şîr şekilleri teşekkül eder. Yâni beyt, üçlük, dörtlük, beşlik, gazel, ilh...vucûda gelir. Türk orijinal şîrinde dörtlük şekli umûmî gibidir. Bu bollukdur ki bâzılarına dörtlüğün vâhidi kıyâsî olduğu zannını vermiştir.

R. N.

4—Sezürler aslındaki yerlerinde olmalı.

5—Musiki notasında biraz durma varsa bu bir kelimenin bedenine gelmeyüb iki kelime arasına gelmelidir. Partisiyondaki durma, mola işâreti buna rehberlik eder.

6—Musikîde bir kelime veyâ bir cümle bâzan tekrar edilir. Bu halde unlara mukabil aynı aded hecelerde türkce kelime ve cümleler koymalıdır.

7—Çok sesle ve uzun bir zaman uzatılan notalara “a,o,u,, imla harfli hece koymak muvâfıktır. Esire çok uzatılamaz. En çok uzatmaga müsâid olan “ a „ dır.

8—Türkeede bence sarfî aksan yokdur.Mevcud aksan tekellümü olub söyleyiş tarzına göre yerini deyişdirir ve ekseriya kelime sonundadır. Bu sebeble bu tercümelerde aksanın pek ehemmiyeti yokdur. Türkçenin aksan meselesi henüz hal edilememiştir.

9—Türk vezninde uzun kısa hece olmadığından bu cihete de dikkata lüzum yokdur. Ancak kısa notalarda medli arabca kelime kullanmamaga dikkat etmelidir.

10 - Sâid(ascendant) ve nâzil(descendant)nota tercümeye têsir etmez.

R. N.

ERRATA

(Samsun la Delile, Janetin Düğünü için)

Samsun ile Delile, keza Janetin Düğünü basılırken mürettib yanlışları olmuşdur. Bir de başka yanlışlar var. Bunları burda düzeltiyorum.

Samsun ile Delilede :

Bestekârın adı Saen değil Sans talaffuz edilir.

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
7	8	modasında	sevdâsında
9	12	inceleşmiş	incelmiş
10	9	(netekim yazacağım)	kelimeleri tay olunacaktır.
12	20	“ tabiidir „ kelimesinden sôraya bu cümle ilâve olunacaktır :(Eger aruzlu bir vezin bestelenirken una uyarak beste yapılabilirse o başka .) .	
14	13	üncü satırın sonuna şu cümleler ilâve olunacak : Bu hâl mısra ortasında da olur. Tercüme edilecek bir şîrin veznini bulmak eger şîr besteli ise notasına, ye par- (tisiyonuna murâcaatla pek kolay olur.) .	
21	14	üncü satırın sonuna şu ilâve edilecektir : (Kılık eski türkcede kılmak masdarından iş demektir. Halbuki bizde kılık kıyâfet terkibi hâlinde elan kıyâfet mânasına kullanılmaktadır,) .	
26	1	ulu	ey hak
26	6	yenildi il	il yenildi (1)
26	8	ölsün il	il ölsün
26	13	niyaza	secdeye
28	10	ah, bunlar	eyvah ! Hep
28	13	var sâde göz yaşı	milletin yok başı
		ve milletin başı	var sade göz yaşı
28	16	kudretini	lutfunu siz
28	19	rahman bize	bize tanrı
29	3	sizlerde	o sizde
30	9	ô !	müstakıl bir satır olacaktır.
30	11	ah	„ „ „ „
30	15	yehovamız	yehova(1) bak
33	2	var ök,gazeb yelde	gazeb, ök var yelde
34	9	zincir kopsun	kır zinciri

37	3	ne bu ? köleler	ne bu? köle vurmuş
		vurmuş...	Ebimeleki
»	6	dag, dere	dere, dag
38	12	Samsun kumanda-	kalkan kökremiş bir ordu
		sında ilh...	Samsun ediyor kumanda;
			Yakdı, yıkdı,basdı, vurdu.
			Hâla yürüyor bu anda !)
»	17	faydasızdır	fayda yokdur
40	1	leke ilh...	Aşk leke sürsün adıda,
44	1	ben gönlümün ilh..	Gönlüm tahtine sultanın
44	3	amma aşkı...	Ah, fakat aşk haberini
»	15	çağırın şu...	şu çağırın tatlı sese
45	10	güzel yüzünü....	Güzel yüzü tez ört,döndür
48	4	bitmez	yetmez
49	16	güzelim amma	Hoşum, boş amma,
		boş, gönül hırçın	Gönlüm pek hırçın.
50	3	e, ümid eden	Uman sevgiden.
54	13	korkmayınız	Hiç korkmayın
57	8	azdı,	Hep bitirdi sizi !
59	17	fakat	Ah, sen
60	1	evet önce zâten...	Yâ... Zâten önceden...
»	17	...	Samsunu yenecek göz
			yaşım, ah, vahım!
63	21	Istemedim...	gelmezdim , fakat ah ,
			şürüklendim geldim...
64	13	ey sevgilim!...	Ey sen ! sevgim ! söyle
			neden,
65	9	Allahın...	...Tanrı has..
66	1	itdimdi seni intihab	Ben seni etdim intihab!
66	8	puselerine kandıkca	Pusene ben kandıkca,
»	14	Bir yüce...	yüce bir...
76	19	erpuşile,	öpüşile
69	8	severim seni	Severim seni delîle !

«	12	lâkin	Yok !... Yok, hayır...
«	18	Kudretile bini Allah	Bak beni o kâdir allah
71	1	Kalbimde saklı olan sır,	Bende saklı olan o sır
«	7	gayretin boşdur nâfile	Gayretin boş,yok nâfile.
«	12	deyince faş eyle	Deyince : “sır söyle,,
72	3	geçdi	Rabbim
73	1	bırak beni	Beni bırak !
79	8	Kardeşler !...	Millet! şu....
81	18	bakşanal	Bakanal
82	14	içelim, seninle	Haydi!Al, içelim Samsun!
		Samsun !	
83	16	bir hatırla	hatırla bir, o günü,
«	17	etdigimiz düğünü	Etdigimiz o düğünü !
84	14	sozüge	Sözüne
«	15	sana	ona
«	20	onun tatlıdi her ânı,	Pek tatlıdır her bir ânı,
85	2	yehuda	Yehovan
85	4	bu dua	o duan
85	11	fursat verme, ey	Yok, fursat verme,
		yehova!	Yehova!
87	8	Ey yeri,göğü yaradan,	Ey,Hak!Dünyayı yaradan.
87	9	ölüsü	ulusu
88	12	gizledigin	gizledign
91	16	kuwet verdin de	Kuwet verdin, şu
		kolumuz	kolumuz,

**

Janetin Düğününde :

1		Farer	karre
8	13	oh, yalnızım..,	Oh, oh yalnızım kendi...
10	6	şaşırmış	Göz açmış...
10	7	kalkub yataktan	Yatagımdan tez endim,
10	17	bu satırdan sôra	şu iki mısra ilâve edilecek;

Gıdelim Janet!

Evet!

- 11 18 Bu eserdeki bütün (nâhiyecî) ler (noter) yapıla-
caktır, ve mısraa iki hece daha ilâvesi lâzımdır.
- 13 8 ...iderim! Yolda... ...iderim! Amma yolda...
- 27 5 Margo sert bir dilbaz O değil sert dilbaz,
- 27 6 değil,... Hem de derdi...
- 29 14 gelemedi geldimdi
- 31 21 Öfkeli gibisin, yâhu Öfken vavrış gibi yâhu!
- 32 20 ko tü!
- 37 12 imzâmı imzâyı
- 51 9 Azîzem, Vah, senin hiç... ..
- 56 13 giderken giyerken
- 57 2 Saraya dönsün, uyuyor Sarya dönsün yuvamız!
- 57 3 Amma sessiz sessiz, Uyuyor, ha, sessiz
- 57 4 uyuyor! Yapınız!
- 57 27 perdeler korur... Korur perdeler...
- 59 13 Amma, abla! Aman, abla!
- 61 hâşiye bu şarkı bu bülbül şarkısı
- 61 hâşiye bubêpine Aubêpine
- 63 12 göz göz ucîle
- 63 14 üzerine içine
- 63 24 lâkin gün doğdu hah; Hah, gün doğdu, işte
- 69 21 Sevincden iç hoplar, [Sevincden hep içim
oynar. hoplar.
- 75 6 ... bu benim... Ey halk! Benim bu karım!
- 77 2 bildimdi. ilh Bildim ordeydi, o yavrum ah!
- 77 21 senin o... Senindir...
- 78 2 Janet! Canım sevgilim A, Janet! Gel sevgilim!
- 78 3 üncü satırından sôra şu beyit ilâve edilecek :
Bu aşkı korur rabbim.
Sevelim! Sevelim dâim!

R. N.